

GEMERTS DIALECT

door Wim Vos

Op het artikel over Gemerts Dialect in Gemerts Heem, Jrg. 26, nr. 4, p. 124-126 met materiaal van Riek Jonkers-van der Putten kreeg ik enige interessante opmerkingen en aanvullingen van Hein van Gemert. Zijn kritische belangstelling stel ik zeer op prijs en het lijkt me het beste zijn opmerkingen op voornoemd artikel en op dat in Gemerts Heem, Jrg. 26, 1984, nr. 1, p. 24-30 (materiaal van Mevr. W.J. Deltisse) in een wat ruimer kader te plaatsen in een apart artikel, dat u kunt verwachten na het laatste artikel over het materiaal van Riek Jonkers.

Hieronder kunt u het tweede gedeelte van Riek Jonkers collectie lezen; het vervolg van het artikel geplaatst in Gemerts Heem, Jrg. 26, 1984, nr. 4, p. 124-126:

B

bowre: ww, boeren (functioneren als boer). Haj hé gowt chebowrt: hij heeft goed verdiend, hij maakt het goed.

braowe: ww, (eruit) flappen. D'n dieje braowt 't 'r wél aajt: Die durft het wel te zeggen.

bûmke: zn o, boompje. Az 't bûmke bloejt, kan 't fruchten draoge: als een vrouw vruchtbaar is, kan ze in verwachting geraken.

bus: zn v, bus. Haj moet ôk aalt de bus blaoze: hij moet overal voor opdraaien. Vgl. 'aase'.

D

daoch: zn m mv, dagen. Az de daoch chôn lénge, gî de winter strénge: als de dagen langer worden, wordt de winter streng.

daorst: zn m, dorst. Hédde daorst

Dan gôdde nô de Kaorst

Dôr hébbe ze 'n heuntje,

Dè pist fûr vééjff sènt in ow meuntje.

Werd tegen kinderen gezegd als ze steeds zeurden om drinken.

deuve: zn v mv, duiven. D'n dieje skiejte ze ôk lîllek onder z'n deuve: ze zijn hem te slim af.

drèèj: zn m, bocht. Wá is dè 'nen stikken drèèj: wat is dat een scherpe bocht.

düjvel: zn m, duivel. N.B. Vóór een mannelijk woord dat begint met een d zou men 'd'n' verwachten. Toch heb ik van meerdere zegslieden voor 'düyvel' 'de' gehoord. De Bont, Dialect van Kempenland, Vocabularium, geeft 'de' en 'd'n'. I.p.v. 'düyvel' hoort men ook 'dúvvel' zeggen. Riek Jonkers gebruikt beide vormen.

1. 't Lejkt wél òv 'r de düjvel mî spúlt: een ongelooflijk groot toeval.

2. Haj is te stom um vûr d'n düjvel te danse: hij is zeer dom.

3. As che òvver d'n düjvel spríkt, dan trééjde 'm op z'ne stárt: als men het over iemand heeft, dan is die persoon altijd in de buurt of komt er net aan.

4. D'n dieje hé van d'n düjvel èn z'n mowr nõg gînne skrik: hij is niet bang uitgevallen.

dúvvel: zn m, duivel. Vgl. 'düyvel'.

1. Iedder 't seeng èn de dúvvel niks: ieder krijgt wat hem toekomt.

2. Iemand vraagt: Hoe gî-g-'t?

Antwoord: Iets bitter az dè-t-'r d'n dúvvel mî spúlt:niet al te best.

dükske: zn o, doekje. Hoe weeld 't hébbe? Dik, dun òv dûr 'n dükske? Zeg maar hoe je het wilt hebben (spottend).

dutselèèchtich: bn, vergeetachtig. D'n dieje is ôk fòrt tutselèèchtich.

E

èèr: zn o mv, eieren.

1. Wa zal 'r kòmme: èèr òf joong? (Spottend) als iemand een wind laat.

2. Ge moet 'r már èèr onder légge; ze broeijt se wél aojt: (spottend) je moet haar maar verwennen!

èèremoej: zn v, armoede.

1. D'n dieje kiekst òf ie van èèremoej gînnen afchangk hé; hij ziet er uit alsof hij niet te eten krijgt (en dus niet naar het toilet hoeft).

2. As che mî ow èèremoej gînne raot wît, iz 't nie wèrt dè ge ze hêt: je moet met je problemen weten te leven.

ejzer: zn o, ijzer. Haj kan niks laote ligge az gloejent ejzer èn zwaor mûllestaen: hij steelt alles wat los en vast zit (!).

- Familie van Riek van der Putten -
Foto van het gezin van Leonardus v.d. Putten en Arnoldina Maas, gemaakt ter herinnering aan hun 30-jarig huwelijk in april 1945.

ejzerdraot: zn m, ijzerdraad. Gaj? Frit ejzerdraot èn klompnîggelkes, dan kaande pikkerdraot skejte: wordt tegen iemand gezegd die altijd alles beter weet. (Klompnîggelkes: klompspijkertjes).

éngelke: zn o, engeltje. 't Is krèk òv 'r 'n éngelke ôwer ow toong piest: wordt gezegd als iets lekker smaakt.

èppelkes: zn o mv, appeltjes. Die z'n aajge bewaort, bewaort chîn rôtte èppelkes: Je moet je goed kleden en voorzichtig zijn met je gezondheid.

èrgere: zn v. Dè 's tîggen 'n èrgere: als een kind zei: Ik voel me niet goed. Ironisch: ik voel het al aankomen dat je dadelijk heel ziek bent. Smoesjes!

èrt: zn v, erwt. De diej hé ôk nie maer az 'n èrt op 'n plèngske! Smalend van een vrouw met kleine borsten.

évvel: bw, toch. Dè 's évvel nie wôr? Dat is toch niet waar? Een andere vorm is 'evél' (met de klemtoon op de tweede lettergreep).

F

femiellie: zn v, familie. As che iemmant in de femiellie hêt die wajwâtter kan maoke, dan zèn ow kaoste gekaocht: als men een geestelijke in de familie heeft, lijdt men geen armoede.

fielliezooje: ww, slijmen. Die kan fielliezooje.

Frangkrejk: zn o, Frankrijk. Wör is ie hén? Haj 's no Frangkrejk spinne jaoge: ik zeg niet waar hij naar toe is.

G

gárre: zn o, garen. Naw kömt 'r gárren op de klòs: nu komt er eindelijk iets van.

gaspegiejter: zn m, jongeman, snotneus. Dè 'z 'ne jonge gaspe giejter.

gawt: zn o, goud. Dè 's chîn gawt. Dè 'z alaen mâr langks de gawtsmêt z'n deur gekömme: dat is imitatiegoud.

géejt: zn v, geit. D'n dieje hé van de géejt chehat (= gedronken): die is nieuwsgierig!

géeést: zn m, gist. D'n dieje hé géeést in z'm boks; hij heeft haast; ook: is energiek.

genaojk: zn o, geneuk. (Van Dale geeft hier; 1. (plat) het telkens neuken;-(fig.) gezeur, gezanik;- 2. Zuidn. foppe-rij, plagerij;-afval, bocht). In Gemert zegt men: 1. Wa eest tðg 'n genaojk!: wat is het toch een toestand! het is niet veel zaaks.

2. Bedangkt fûr héél 't chenaojk!; bedankt voor alles.

gewin: zn o, winst. 't Ûrste gewin is kattedegespinn, mâr 't lééste, dè gî de tèz in: (gezegde bij het kaarten) de eerste winst zegt nog niets, het komt er op aan wie aan het einde van de avond gewonnen heeft.

gezeecht: zn o, gezicht. D'n dieje hé 'n gezeecht az 'ne verimpelden êrpel. Hij heeft veel rimpels in zijn gezicht.

glæs: zn o mv, ruiten. D'n dieje hé z'n aajge glæz inge-
gojt: hij heeft zijn eigen ruiten ingegooïd, zichzelf de
das omgedaan.

gðdblðk: zn m, vroom persoon. Dè 's me ðk 'ne gðdblðk.

Gðt: zn m, God. 1. Haj kiek t ðf ie Gðt fergramt hé: hij kijkt alsof hij van de prins geen kwaad weet; verontwaardigd omdat hij ten onrechte ergens van verdacht wordt.

N.B. Kent een van onze lézers deze uitdrukking? Bent U 't eens met de gegeven betekenis?

2. D'n dieje wît ðk fan Gðt ðf kluppel: een onnozel iemand.

3. Iedder zöörecht fûr z'n aajge, Gðt fûr ons alle èn de géejt fûr de kðffierðmme: ieder voor zich en God voor ons allen (spottend).

4. Ik séch mâr niks, mâr Gðt höört me bromme: ik ben het er eigenlijk niet mee eens.

5. Haj lût Gðts wätter ðvver Gðts laant lððpe: hij spant zich niet in, laat alles zoals het is.

H

- haant: zn v, hand. Haj? Haj kan niks az in z'n haant skejte em bõlle maake: Werd gezegd van iemand die geen vak kende en lui was.
- haet: bn, heet, sexueel opgewonden: D'n dieje is sõ haet as Jan Tejs s'n tîfke. Ondanks het "teefje" kon dit dus ook gezegd worden van mannen: "d'n dieje".
- haojs: zn o, huis: Haj brusselt op haojz an: Laat naar huis gaan na drinken of "bürte". Ook: Haj hêelt 't op haojz an. Volgens Riek Jonkers houdt de uitdrukking altijd in dat het laat op de dag is. De tweede uitdrukking kan men m.i. op elk tijdstip gebruiken. Graag commentaar.
- haon: zn m, haan: 'ne Goejen haon die is nie vêt: Iemand die actief is, is niet dik.
- haos: zn m, haas: Ze weete vòrt krèk wòr d'n haos lûpt: de jeugd is tegenwoordig goed op de hoogte, is niet naïef.
- hêech: zn v, haag, heg: Haj is sõ hêl; haj spreengt wêl òvver 'n zûvvejaorige hêech: hij is kerngezond.
- hêejmèns: zn, heiden: 'k Siej gîn hêejmèns òf Kristemèns: Ik zie geen heiden of christen; ik zie niemand. Het is erg stil.
- hêén: zn v, hen, kip: Haj leult az 'n hêén zonder kòp (ook kiek): Hij praat als een kip zonder kop.
- hénne: zn v mv, kippen, hennen: D'n dieje gî mî de hénne te bêt: Hij gaat vroeg naar bed.
- hénnegat: zn o, achterwerk van een kip: A. Hoe laot iz 't ? B. Kwárt òvver 't hénnegat: tejt um d'n haon te melleke. We hebben hier dus te doen met een gekscherend antwoord. Vgl.: Kwárt òvver d'm bult, de klòk hé pas chespuilt.
- hêrt: zn m, woonkamer: Saoves laot in d'n hêrt, smêerges niks wêrt: Laat naar bed, 's morgens niet fit. Vgl. het reeds eerder gepubliceerde: Aaventüjle zéng gîm mëlkestaarze.
- heuch: zn, lust, zin: Haj frît 't op tîgge heug em meuch: Hij eet 't op tegen heug en meug. (Van Dale: meug, zn m, trek, lust, begeerte). Tegen zijn zin iets opeten.
- heupe: zn v mv, heupen: Haj is s'n heupen an 't vrénge: Hij doet zijn gevoeg.
- heuzèchtich: bn, windstil: Wá iz 't tòch heuzèchtich. Gezegd tijdens een onweer als het even windstil was en de donderslagen uitbleven. (De gròtste slaech kòmme vòr en nõ de bööj).
- hîmmel: zn m, hemel: 't Skrûwt t'n hîmmel: Het is ontzettend erg.
- Hîroom: zn m, heeroom, oom die priester is: 't Is nie zõ

skõn as Híroom príkt: Schijn bedriegt, het valt allemaal niet mee.

hont: zn m, hond: Kommendeert owen hont òm blaft sèèllef: Wordt gezegd tegen iemand die graag bevelen geeft maar zelf niets doet.

honts-chezèèjk: zn o, moment, ogenblik: D'n dieje pist òk iedder honts-chezèèjk. M.i. kan voor "pist" ook een ander werkwoord ingevuld worden, bv. "rùpt" "iedder honts-chezèèjk" = vaak.

hòrzèkske: zn o, meisje dat altijd moppert, die het "nie hèn-dich chowt feent". Van wijlen Mevr. A. Vos-Baggermans heb ik vaak het woord "laojsák" of "laojsèkske" gehoord in de betekenis van "gemeen, stiekem wicht". Het achtervoegsel "zák" werd dus vaak denigrerend gebruikt, ook voor mannen trouwens, vgl. "ròtsák", "skejtsák".

hùpke: zn o, hoopje: Haj vertèèlt hondert op 'n hùpke: Hij vertelt honderduit.

J

Jot: zn m, Jood: "Nas", zî de Jot, "ik moes fèèchte èn ik wás chîn spiejr kaot": vechten tegen je wil. Wie kan mij inlichtingen geven over deze uitdrukking (de precieze betekenis, de omstandigheden waaronder zij gebruikt werd, door wie, etc.). Ook het woord "nas" is mij duister.

Jòzzep: zn m, Jozef: Wá is tè naw 'nen hawtere Jòzzep: Een droge figuur.

K

kaar: zn v, kar: Veul? Veul lát m'n op 'ng kaar! Zei men als iemand veel (voedsel, etc.) wilde hebben.

kaes: zn m, kaas: Haj lùt de kaes nie van z'm bròòt aete: Hij laat zich de kaas niet van zijn brood eten; met hem ga je niet lachen, valt niet te spotten.

káljákker: zn m, verwaand iemand: Dè is me tòg 'ne káljákker.

kallef: zn o, kalf: Naw skejt 't kallev in d'n ímmer:Nu gaat het gebeuren.

kam: zn m, kam:We wòrre allemòl òvver dezèllevde kam geskòrre: Iedereen is gelijk, wordt gelijk behandeld.

kaoke: zn m mv, kaken: Wá iz die maoger! Die kan mî z'ng kaoke 't ángeles wél klèppe:Van iemand die zeer mager was. Het "angelus" is het klokgelui om twaalf uur 's middags.

kaoter: zn m, kater: Haa 'k! Haa 'k de vètte kaoter z'ng kont chelèkt, dan haa 'k bèèj z'm billekes chezien:Had ik maar gedaan wat ik van plan was.

káskenáddemaoker: zn m, verwaand iemand die veel noten op

zijn zang heeft. Vgl. kaschenáddes féél hébbe(al eens eerder gepubliceerd).

kast: zn v, kast, hier:bochel:D'n dieje skejt onder de kast: Hij heeft een bochel.

kat: zn v, kat: Ge moet de kat nie baj 't spèk sètte:Je moet iemand niet in de verleiding brengen.

kéérek: zn v, kerk: D'n dieje iz in de kéérek chebõrre: Hij doet de deur nooit achter zich dicht.

kèntjes: zn o mv, kantjes: Haj lûpt 'r òk de kèntjes af: Hij laat het werk voor anderen liggen.

kepèlleke: zn o, kapelletje:D'r is chîn aen zôn aaw kepèlleke òv d'r wòrt nõg wél 's 'm miz in gelaeze: Ook oude vrouwen bedrijven de liefde nog wel eens.

ketiejr: zn o, kwartier, verblijf: Dè is me daor 'n raw ketiejr! Een huishouden van Jan Steen.

kiekt: ww 3de pers. ev, kijkt: D'n dieje kiekt blaek: Of hij geregeld in zijn bed plast.

kiep: zn v, kip: Haj leult az 'n kiep sonder kòp: Hij praat als een kip zonder kop; hij praat er maar wat op los. (Vgl. "héén").

zie hiernaast:
"òk wees lulle
wél 's as kieppe
zonder kòp!"

kléngke: ww, klinken: Kléngkt 't nie dam bõtst 't. 't Sal hèndich chowt sèn: God zegene de greep.

klompe: zn m mv, klompen:Ik skreev 't wél onder m'ng klompe: Je hoeft je schuld niet te betalen.

Tot zover lezers deze tweede aflevering van de collectie die ik gekregen heb van Riek Jonkers. Nogmaals dank aan haar. En van u lezers zoals gewoonlijk weer graag commentaar of aanvullingen.

WORDT VERVOLGD.